

УДК 657

Головацька С.І.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Львівської комерційної академії*

Білинська Н.Є.

*старший викладач кафедри обліку і аудиту
Навчально-наукового інституту підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ПОЗАБАЛАНСОВОГО ОБЛІКУ

INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT OF OFF-BALANCE SHEET ACCOUNTING OBJECTS MANAGEMENT

АНОТАЦІЯ

Визначено об'єкти позабалансового обліку та етапи управління ними. Виходячи з потреб управління, вказано напрями удосконалення організації позабалансового обліку та розроблено і запропоновано до використання аналітичні показники ефективності використання орендованих необоротних активів, операцій з активами на відповідальному зберіганні, аналізу списаних з балансу активів, використання амортизаційних відрахувань та методику їх розрахунку. Одержані результати можуть бути використані у процесі управління об'єктами позабалансового обліку для забезпечення контролю та ухвалення ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: позабалансовий облік, управління, контроль, управлінські рішення, аналітичні показники.

АННОТАЦИЯ

Определены объекты забалансового учета и этапы управления ими. Исходя из потребностей управления указано направление совершенствования организации забалансового учета, разработаны и предложены к использованию аналитические показатели эффективности использования арендованных внеоборотных активов, операций с активами на ответственном хранении, анализа списанных с баланса активов, использования амортизационных отчислений и методику их расчета. Полученные результаты могут быть использованы в процессе управления объектами забалансового учета для обеспечения контроля и принятия эффективных управленческих решений.

Ключевые слова: забалансовый учет, управление, контроль, управленческие решения, аналитические показатели.

ANNOTATION

The article defines off-balance sheet accounting objects and the stages to manage them. Based on the management needs, the article specifies the ways to improve the organisation process of off-balance sheet accounting. The analytical efficiency indicators have been developed and proposed regarding the use of rented fixed assets, operations with the assets for safekeeping, analysis of derecognised assets, the use of depreciation deduction and methods of their calculation. The obtained results can be used in the management of off-balance sheet accounting objects for monitoring and making effective management decisions.

Keywords: off-balance sheet accounting, management, monitoring, management decisions, analytical parameters.

Постановка проблеми. Належно організована система обліково-аналітичної роботи на підприємстві надає конкурентних переваг бізнесу та сприяє адаптації підприємства відповідно до намічених цілей у зовнішньому середовищі. Під системою обліково-аналітичної роботи ми розуміємо збір, обробку і передачу інформації, яка використовується менеджерами для

управління підприємством на різних рівнях для досягнення намічених цілей. Позабалансовий облік є важливим джерелом формування інформаційної системи підприємства, яка повинна забезпечити керівництво відомостями про цінності, що не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні чи зберіганні; умовні права і зобов'язання підприємства та об'єкти операційного контролю. Об'єкти позабалансового обліку різні за своєю суттю та способами формування інформаційного забезпечення потреб управління, що потребує індивідуального підходу до кожного з них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організації та методиці позабалансового обліку присвячені праці українських науковців і практиків, зокрема, В.І. Бачинського, Ф.Ф. Бутинця, О.С. Височана, С.Ф. Голова, З.В. Гуцайлюка, Г.Г. Кірейцева, М.В. Кужельного, І.В. Литвинчук, В.Г. Лінника, О.О. Любар, В.В. Новодворської, М.С. Пушкаря, А.М. Рєхачевої, Р.В. Романіва, В.К. Савчука, В.В. Сопка, Н.М. Ткаченко, Л.В. Чижевської; вчених зарубіжних країн: В.Е. Ануфрієва, Ю.А. Бабаєва, М.З. Вайсмана, М.І. Вейсмана, А.І. Лозинського, А.Л. Лузіна, В.Ф. Палія, С.К. Семенова, Я.В. Соколова, О.М. Стецюн, але недослідженими залишаються питання формування системи аналітичних показників для оцінки ефективності використання орендованих необоротних активів, операцій з активами на відповідальному зберіганні, аналізу списаних з балансу активів, використання амортизаційних відрахувань, яка сприяла б посиленню контролю та підвищенню результативності управлінських рішень.

Мета статті. Відсутність належної уваги більшості науковців, власників підприємств і працівників бухгалтерських служб до інформаційно-аналітичного забезпечення управління об'єктами позабалансового обліку визначила основні цілі цієї статті, а саме розробку та наукове обґрунтування практичних рекомендацій щодо напрямків удосконалення управлінського обліку операцій і фактів, які відображаються

поза балансом та використання системи аналітичних показників у процесі управління ними.

Виклад основного матеріалу. Процес управління об'єктами позабалансового обліку можна умовно поділити на етапи:

- ухвалення управлінського рішення, основою якого є якісне інформаційне забезпечення та знання, вміння і досвід менеджера;

- реалізації управлінського рішення, основою є розподіл прав і обов'язків між виконавцями та їх інформаційне забезпечення;

- оцінки виконання рішення, основою якої є правильно організований контроль, достовірна інформація та якісно проведений аналіз, який є підґрунтям для прийняття наступних управлінських рішень.

Кожен етап потребує якісного інформаційного забезпечення на вході і, своєю чергою, формує вихідну інформацію, яка забезпечує наступний етап. Ключові зацікавлені сторони практично для будь-якого підприємства – це споживачі (покупці, клієнти), власники (акціонери), постачальники, менеджери і персонал [1, с. 61]. Сучасний бухгалтерський облік набуває справжнього управлінського характеру, який підносить його до рівня прямої участі в процесах управління та ухвалення рішень на підприємстві [2, с. 205].

Об'єкти позабалансового обліку підприємства визначені Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291. До них належать:

- цінності, що не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні або на зберіганні (об'єкти оперативної (операційної) оренди основних засобів, матеріальні цінності на відповідальному зберіганні, переробці, комісії, монтажі);

- умовні права і зобов'язання підприємства (застави, гарантії, зобов'язання тощо);

- бланки суворого обліку;

- списані активи (нестачі цінностей, дебіторська заборгованість) для спостереження за можливістю їх відшкодування винними особами (боржниками);

- амортизаційні відрахування [3].

На рахунку 01 «Орендовані необоротні активи» обліковуються активи у вигляді основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів, що отримані підприємством на підставі договорів операційної оренди (лізингу) та обліковуються на балансі орендодавця.

Рахунок 02 «Активи на відповідальному зберіганні» призначено для обліку цінностей, які тимчасово знаходяться на підприємстві та не є його власністю, прийняті на комісію, у переробку, до монтажу, в довірче управління.

Рахунок 03 «Контрактні зобов'язання» призначений для узагальнення інформації про наявність та рух зобов'язань за укладеними контрактами, а також контролю за їх виконанням.

Рахунок 04 «Непередбачені активи й зобов'язання» використовується для накопичення інформації про наявність непередбачених (потенційних) активів та непередбачених (потенційних) зобов'язань. Ці активи або зобов'язання виникли при узгодженні минулих господарських операцій та стануть реальними, якщо відбудеться або не відбудеться в майбутньому одна чи кілька невизначених подій.

Рахунок 05 «Гарантії та забезпечення надані» передбачено для узагальнення інформації про наявність та рух виданих підприємством гарантій та забезпечень виконання власних зобов'язань та платежів і зобов'язань та платежів інших підприємств (за договорами поруки).

Рахунок 06 «Гарантії та забезпечення отримані» передбачено для узагальнення інформації про наявність та рух отриманих гарантій та забезпечень виконання зобов'язань та платежів.

Рахунок 07 «Списані активи» призначено для узагальнення інформації про стан дебіторської заборгованості, списаної з балансу внаслідок неплатоспроможності боржників, та про суми невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей.

На рахунку 08 «Бланки суворого обліку» ведеться облік наявності та руху бланків суворого обліку та суворої звітності, зокрема бланків документів, що засвідчують особу, подію, право, освіту, трудовий стаж тощо (свідоцтва, посвідчення, трудова книжка, дипломи про освіту та інші); проїзних документів (квитки на проїзд, абонементні талони, документи на перевезення вантажів та інші).

На рахунку 09 «Амортизаційні відрахування» ведеться облік нарахування та використання амортизаційних відрахувань.

Управління цінностями, що не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні, зберіганні охоплює:

- управління орендованими необоротними активами;

- управління активами на відповідальному зберіганні.

Управління орендованими необоротними активами полягає в тому, щоб зменшити витрати на оренду і підвищити ефективність використання орендованого майна. Належно організоване управління операціями з орендованими необоротними активами, що обліковуються на позабалансовому рахунку «Орендовані необоротні активи» дасть можливість користувачам вчасно отримувати інформацію про наявність орендованих об'єктів на позабалансових рахунках та ухвалювати ефективні управлінські рішення щодо них. З цією метою необхідно позабалансовий облік орендованих необоротних активів покласти на працівників, які ведуть облік аналогічних об'єктів, інформація про які відображається в балансі; визначити коло матеріально-відповідальних осіб за орендовані необоротні активи; вести постійний контроль за збережен-

ня орендованих необоротних активів, що дасть можливість уникнути фінансових санкцій за пошкодження орендованого майна, проводити перевірку правильності відображення в обліку та аналіз доцільності та ефективності оренди за такими показниками: вивчення умов орендних відносин на підставі договорів; перевірка документального забезпечення (встановлення наявності угод на оренду), правильності та обґрунтованості ставок орендної плати, порядку ремонту, здачі в оренду основних засобів, повернення об'єктів оренди; перевірка віднесення сум орендної плати на витрати; перевірка відображення в обліку витрат на покращання основних засобів, які отримано в оренду; перевірка відображення на рахунках обліку здійснених поліпшень об'єктів операційної оренди; розрахунок дохідності орендних операцій шляхом співставлення сум отриманого прибутку і сплачених орендних платежів; оформлення окремим документом знайдених порушень при дослідженні документів, операцій і записів.

Рекомендовані показники ефективності використання орендованих необоротних активів та методика їх розрахунку наведена у таблиці 1.

Таблиця 1
Показники ефективності використання орендованих необоротних активів та методика їх розрахунку

Показник	Методика розрахунку
Продуктивність орендованих машин і механізмів	Відношення вартості виробленої продукції чи виконаних робіт за допомогою орендованих машин і механізмів до витрат на оренду та обслуговування орендованих машин і механізмів
Витрати робочого часу орендованих машин на одиницю виробленої продукції чи роботи	Відношення часу роботи орендованих машин до кількості виготовленої продукції чи виконаних робіт за допомогою орендованих машин
Коефіцієнт завантаженості (заповнюваності орендованих приміщень і споруд)	Відношення фактичної завантаженості (заповнюваності) орендованих приміщень і споруд до проектної
Рентабельність орендованих необоротних активів	Відношення прибутку від операційної діяльності до витрат на оренду та обслуговування орендованих необоротних активів

Важливим заходом забезпечення ефективного використання орендованих необоротних активів є попередній внутрішній контроль, який здійснюється на стадії планування і передбачає визначення доцільності операцій з оренди необоротних активів, аналіз альтернативних варіантів, а саме: купувати необоротний актив чи взяти його в оренду.

Ще одним показником ефективності управління орендованими необоротними активами є

відсутність штрафних санкцій за договорами оренди, що є також свідченням належно організованого фінансового, управлінського обліку та внутрішнього контролю цих об'єктів господарської діяльності.

Управління активами на відповідальному зберіганні передбачає:

- контроль за збереженістю устаткування, прийнятого для монтажу; матеріалів, прийнятих для переробки; матеріальних цінностей, які знаходяться на відповідальному зберіганні; товарів, прийнятих на комісію; матеріальних цінностей довірителя;

- контроль за виконанням умов договорів монтажу, переробки давальницької сировини, зберігання, комісії, управління майном;

- оцінку доцільності та ефективності операцій з активами на відповідальному зберіганні.

Для оцінки ефективності операцій з активами на відповідальному зберіганні доцільно використовувати показники, відображені у таблиці 2.

Таблиця 2
Показники ефективності операцій з активами на відповідальному зберіганні та методика їх розрахунку

Показник	Методика розрахунку
Коефіцієнт ефективності операцій з устаткуванням, прийнятим для монтажу	Відношення доходів від операцій з устаткуванням, прийнятим для монтажу до витрат на монтаж
Коефіцієнт ефективності операцій з переробки давальницької сировини	Відношення доходів від операцій з переробки давальницької сировини до витрат на переробку
Коефіцієнт ефективності операцій з матеріальними цінностями на відповідальному зберіганні	Відношення доходів від операцій з матеріальними цінностями на відповідальному зберіганні до витрат на зберігання
Коефіцієнт ефективності операцій за договорами комісії	Відношення доходів від операцій за договорами комісії до витрат на їх виконання
Рентабельність комісійної торгівлі	Відношення прибутку від комісійної торгівлі до доходів від комісійної торгівлі, виражається у відсотках
Коефіцієнт ефективності операцій з управління майном довірителя	Відношення доходів у вигляді плати за управління до витрат на управління

Облік доходів (оплата згідно договорів монтажу, переробки давальницької сировини, зберігання, комісії, управління майном за надані послуги) і витрат (вартість використаних власних матеріалів, заробітна плата, амортизація основних засобів, загальногосподарські та інші витрати операційної діяльності) за операціями з активами на відповідальному зберіганні здійснюється на рахунках класу 1–9, за винятком тих, що обліковуються поза балансом: вартості використаної давальницької сировини; вартості товарів, що має бути сплачена комітенту.

Центром контролю за операціями з активами на відповідальному зберіганні є позабалансовий облік.

Управління умовними активами і зобов'язаннями охоплює:

- управління контрактними правами і зобов'язаннями;
- управління непередбаченими активами і зобов'язаннями;
- управління гарантіями і забезпеченнями наданими та отриманими.

Особливістю управління умовними активами і зобов'язаннями є наявність невизначеності моменту (строку) настання чи суми. Саме тому, основним призначенням обліку умовних прав і зобов'язань підприємства є фіксація і відслідковування усіх можливих змін і прорахунків наслідків різних можливих варіантів дій, що дає можливість керівництву оперативно ухвалювати те чи інше рішення.

Управління контрактними правами і зобов'язаннями передбачає ухвалення рішень щодо подальших дій за укладеними форвардними, ф'ючерсними контрактами, свопами, опціонами тощо. Наявність оперативної і правдивої інформації про зміну ринкових умов щодо тої чи іншої позиції, контракту та розрахунків можливих доходів і витрат за цих умов допомагає своєчасно відреагувати і попередити можливі втрати.

За даними позабалансового обліку говорити про дохід, витрати, прибуток, вигоду (виграш) за строковими контрактами можна лише як про очікувані, адже категорія прибутку застосовується лише до тих фінансових операцій, які мають закінчений характер. Управлінський персонал повинен мати інформацію про:

- витрати на відкриття та закриття позиції у ф'ючерсному контракті чи інші витрати на проведення операцій;
- різницю у процентних ставках із залучення та інвестування коштів;
- особливості ціноутворення щодо кожного виду контракту;
- зміни цін спот і форвардних цін на ринку;
- альтернативні результати реалізації тієї чи іншої стратегії;
- ризики проведення операцій зі строковими угодами.

Управління непередбаченими активами і зобов'язаннями, що відображаються у позабалансовому обліку передбачає:

- ідентифікацію та конкретизацію причин і умов виникнення непередбачених активів і зобов'язань. З цією метою доцільно всі наявні на підприємстві непередбачені активи і зобов'язання розділити на дві категорії: ті, що є невід'ємною частиною діяльності підприємства (створений нематеріальний актив до моменту його патентування, активи, що можуть виникнути внаслідок реструктуризації підприємства; зобов'язання щодо підготовчих робіт сезонного виробництва, зобов'язання, що можуть виник-

нути внаслідок реструктуризації підприємства) та ті, яких бажано уникати (судові спори, які відволікають від досягнення намічених цілей, вилучають на довший час, а то і назавжди значні кошти з обороту підприємства);

- оцінку позитивних і негативних наслідків при визнанні активів і зобов'язань в балансовому обліку;
- вибір конкретних дій для зменшення ризику можливих збитків і небажаних моментів;
- вживання превентивних заходів для запобігання небажаних ситуацій у майбутньому, зокрема, перегляд політики підприємства щодо своїх партнерів та розрахунків з дебіторами і кредиторами.

Метою обліку є забезпечення інформацією, необхідною для виконання перелічених дій управлінського персоналу і прорахунків можливих наслідків розгортанні подій.

Облік наданих та отриманих гарантій і забезпечень передбачає:

- формування інформації про їх наявність у розрізі наведених класифікаційних груп;
- надання інформації для контролю за збереженістю наданих та отриманих гарантій і забезпечень;
- інформування керівництва про перехід заставленого майна у власність заставодержателя та аналіз наслідків таких випадків;
- формування витрат по утриманні майна, одержаного у заставу (дотримання умов зберігання, охорона тощо);
- формування інформації про наслідки обмежень у використанні заставленого майна;
- формування інформації про стан розрахунків за договорами з яких впливає застава.

За кожним умовним зобов'язанням в обліку повинна бути інформація про зміст умовного зобов'язання, строк погашення умовного зобов'язання, характеристику невизначеностей щодо терміну виконання і величини зобов'язання, причини виникнення умовних зобов'язань, ймовірність погашення умовного зобов'язання.

Наступна група об'єктів обліку з використанням позабалансових рахунків – це об'єкти оперативного контролю. Характерним для цієї групи об'єктів управління є те, що вони підлягають оперативному контролю і одні з них (списані активи) не відображаються на балансових рахунках, а інші (бланки суворого обліку, амортизація) відображаються паралельно на балансових і позабалансових рахунках. До об'єктів оперативного контролю за даними позабалансового обліку належать списані активи (нестачі цінностей за умови невстановлених винуватців, списана з балансу дебіторська заборгованість), бланки суворого обліку згідно з переліком відповідних нормативно-правових актів (документи, що засвідчують подію, право, проїзні документи тощо), амортизаційні відрахування.

З метою управління списаними активами,

що обліковуються на позабалансових рахунках, необхідним є формування інформації про:

- види списаних з балансу дебіторської заборгованості та невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей;
- обставини і причини списання з балансу дебіторської заборгованості та невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей;
- вжиті заходи зі стягнення списаної з балансу дебіторської заборгованості і встановлення винних осіб за виявленими невідшкодованими нестачами і втратами від псування цінностей;
- терміни зняття з позабалансового обліку списаних з балансу дебіторської заборгованості та невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей та причини такого зняття і доцільність продовження чи скорочення термінів позабалансового обліку.

Для аналізу списаних з балансу активів, що обліковуються на позабалансових рахунках пропонуємо використовувати показники, відображені у таблиці 3.

Таблиця 3

Показники аналізу списаних з балансу активів та методика їх розрахунку

Показник	Методика розрахунку
Коефіцієнт відновлення списаної з балансу дебіторської заборгованості	Відношення суми знятої з позабалансового обліку дебіторської заборгованості внаслідок її погашення дебітором до загальної суми списаної з балансу і поставленої на позабалансовий облік дебіторської заборгованості
Коефіцієнт відшкодування нестач і втрат від псування цінностей винними особами	Відношення суми відшкодованих нестач і втрат від псування цінностей винними особами до загальної суми нестач і втрат від псування цінностей, що відображається на позабалансових рахунках

Бланки суворого обліку обліковуються на позабалансових рахунках з метою оперативного контролю за повнотою і підставами їх використання у процесі господарської діяльності. Отже, у процесі обліку таких бланків формується інформація про:

- факти безпідставного та неповного списання бланків суворого обліку;
- причини та наслідки виявлених недоліків щодо обліку наявності та списання бланків суворого обліку;
- вжиті заходи щодо усунення виявлених недоліків.

Важливим питанням відновлення необоротних активів підприємства є управління амортизацією. Значення управління амортизацією впливає із функцій, які вона виконує [4, с. 112]:

1) інвестиційну – передбачає акумулювання в амортизаційному фонді амортизаційних від-

рахувань як фінансового ресурсу відтворення основних засобів, тобто забезпечення процесу кругообігу засобів праці грошовими засобами, необхідними для їх відтворення. Інвестування може спрямовуватись на просте відтворення і на розширене;

2) відтворювальну – регулює відповідність нарахованої амортизації рівню зношення основних засобів. Вона виникає внаслідок втрачання засобами праці в процесі виробництва своєї вартості і має на меті забезпечення подальшого процесу виробництва;

3) стимулюючу – виявляється у створенні умов для прискореного оновлення основних засобів. Ґрунтується на тому, що амортизаційний фонд є власним джерелом грошових засобів підприємства, яке має певне цільове призначення – відтворення основних засобів;

4) інноваційну – забезпечує відтворення засобів праці на новому технічному рівні відповідно до розвитку науково-технічного прогресу;

5) науково-технічну – полягає у сприянні розвитку та прискоренню темпів науково-технічного прогресу;

6) калькуляційну – полягає у визначенні витрат на виробництво та реалізацію продукції, у собівартість якої включається частина вартості засобів праці, втрачена в процесі виробництва цієї продукції;

7) податкову – реалізовує взаємовідносини підприємств та державної влади з питань розподілу прибутку.

Амортизація завжди була актуальною і дискусійною категорією процесу управління, яка включає питання оперативного і стратегічного характеру. Стратегічний характер полягає у формуванні амортизаційної політики, а оперативний – у дотриманні визначених напрямів нарахування і використання амортизації.

Для формування та узагальнення необхідної управлінської інформації про суми нарахованої амортизації та суми і напрями використання амортизаційних відрахувань призначений позабалансовий рахунок «Амортизаційні відрахування». У процесі обліку амортизаційних відрахувань формується інформація про:

- суми наявних амортизаційних відрахувань у розрізі груп необоротних активів (основних засобів, нематеріальних активів, інших необоротних активів);
- використання амортизаційних відрахувань за групами необоротних активів і напрямами (будівництво, придбання (виготовлення, створення), поліпшення, інші капітальні роботи, погашення отриманих на капітальні інвестиції позик);
- випадки нецільового використання амортизаційних відрахувань, їх причини та дії керівництва, спрямовані на усунення виявлених недоліків;
- можливі напрямки удосконалення використання амортизаційних відрахувань, які визначаються на підставі аналізу і спрямовані на

контроль оперативних дій відповідальних осіб і зміни в амортизаційній політиці підприємства.

Для аналізу використання амортизаційних відрахувань за даними позабалансових рахунків пропонуємо використовувати показники, відображені у таблиці 4.

Таблиця 4

Показники для аналізу використання амортизаційних відрахувань та методика їх розрахунку

Показник	Методика розрахунку
Коефіцієнт виконання кошторису використання амортизаційних відрахувань	Відношення суми фактично використаних амортизаційних відрахувань на конкретну ціль до запланованої суми використання амортизаційних відрахувань на конкретну ціль. Цей коефіцієнт розраховується загалом для всіх необоротних активів та окремо для кожної групи необоротних активів і напряду використання амортизаційних відрахувань
Коефіцієнт структури використання амортизаційних відрахувань	Відношення суми використаних амортизаційних відрахувань на конкретну ціль до загальної суми використаних амортизаційних відрахувань
Коефіцієнт використання амортизаційних відрахувань	Відношення суми використаних амортизаційних відрахувань до суми нарахованої амортизації

Раціональне і цільове використання амортизаційних відрахувань має важливе значення для підприємства, адже повинно забезпечити

реалізацію відтворювальної політики підприємства щодо фінансування капітальних вкладень в необоротні активи.

Висновки. Розроблені та запропоновані напряду удосконалення організації позабалансового обліку і використання системи аналітичних показників у процесі управління об'єктами, які відображаються на позабалансових рахунках дадуть можливість забезпечити керівництву необхідною аналітичною інформацією, що сприятиме забезпеченню контролю та ухваленню ефективних управлінських рішень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Редченко К.І. Вплив теорії зацікавлених сторін на управлінський облік / К.І. Редченко // Економіка промисловості. – 2008. – № 4. – С. 59–64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econpr_2008_4_9.pdf.
2. Куцик П.О. Бухгалтерський облік у сучасних інформаційних системах класу ERP / П.О. Куцик // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії. – 2011. – Вип. 35. – С. 202–205.
3. Інструкція по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 грудня 1999 року № 291 // Офіційний веб-сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>.
4. Лісовський І.В. Економічна природа амортизації, її сучасні концепції та функції / І.В. Лісовський // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2003. – № 2. – Т. 1. – С. 110–113.